

УДК 343.4

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.35>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ МІГРАНТІВ І ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Леган Ірина Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка»

Стаття присвячена особливостям правових відносин у сфері міжнародного співробітництва протидії контрабанді мігрантів і торгівлі людьми. Визначено, що тривалий час серед транснаціональних злочинів лідируючі позиції за прибутковістю займають контрабанда мігрантів і торгівля людьми. У межах статті доведено, що ця сфера характеризується чітко структурованими й організованими кримінальними синдикатами, які одержані надприбутки спрямовують на розвиток інших ще більш небезпечних видів діяльності. Охарактеризовано основні ознаки торгівлі людьми згідно з Протоколом про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Досліджено вплив екзогенних та ендогенних чинників на розвиток сучасного світового трафікінгу. Визначено, що міжнародне співробітництво в кримінальних справах є однією з найважливіших передумов для організації протидії та запобігання торгівлі людьми й контрабанді мігрантів. Окреслено ключові елементи реалізації торгівлі людьми згідно зі статтею 3а Протоколу про запобігання і припинення торгівлі людьми. Звернено увагу на низку міжнародних нормативно-правових документів, що регулюють реалізацію державної політики з питань протидії торгівлі людьми та контрабанді мігрантів. Доведено, що контрабандою мігрантів, за даними Європолу, займаються злочинні мережі, які надають різноманітні послуги: від підробки документів до підкupu посадових осіб правоохоронних органів. Поверхово охарактеризовано різні форми міжнародного співробітництва: видачу злочинців, взаємну правову допомогу, перенесення кримінального судочинства в іншу країну, переведення засуджених, співробітництво з метою здійснення конфіскації, взаємодію між правоохоронними органами, включаючи обмін інформацією та співробітництво в проведенні розслідувань, спільне проведення розслідувань, співробітництво у використанні спеціальних слідчих методів.

Ключові слова: контрабанда мігрантів, торгівля людьми, міжнародне співробітництво, Міжнародна організація з міграції, трафікінг.

Legan Iryna. Peculiarities of legal relations in the field of international cooperation against migrant smuggling and human trafficking

The article is devoted to the peculiarities of legal relations in the field of international cooperation in combating migrant smuggling and human trafficking. It has been determined that smuggling of migrants and human trafficking have long been among the transnational crimes in terms of profitability. The article proves that this area is characterized by clearly structured and organized criminal syndicates, which direct their profits to the development of other even more dangerous activities. The article describes the main features of trafficking in human beings under the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, which complements the UN Convention against Transnational Organized Crime. Research of influence of exogenous and endogenous factors on development of modern world trafficking. It is determined that international cooperation in criminal matters is one of the most important prerequisites for the organization of combating and preventing trafficking in human beings and smuggling of migrants. The article outlines the key elements of the implementation of trafficking in human beings in accordance with Article 3a of the Protocol to Prevent and Suppress Trafficking in Human Beings. A number of international normative and legal documents regulating the implementation of the state policy on combating human trafficking and smuggling of migrants have been proposed and paid attention to. It has been proven that, according to

Europol, smuggling of migrants is carried out by criminal networks that provide various services: from forgery of documents to bribery of law enforcement officials. Various forms of international cooperation are superficially described: extradition of criminals, mutual legal assistance, transfer of criminal proceedings to another country, transfer of convicts, cooperation for confiscation, cooperation between law enforcement agencies, including information exchange and cooperation in investigations, joint investigation using special investigative methods.

Key words: *smuggling of migrants, human trafficking, international cooperation, International Organization for Migration, trafficking.*

У сучасних умовах міжнародного співробітництва держав особливої актуальності набувають злочини, пов'язані з порушення прав людини, а саме з поняттями «торгівля людьми», «біле рабство», «контрабанда мігрантів» тощо. Навіть у XXI ст. ця проблема продовжує залишатися актуальною для всього світового співтовариства. Це добре налагоджений транснаціональний протиправний вид діяльності, що приносить колосальні доходи злочинцям і займає в кримінальному світі лідируючі позиції за прибутковістю.

Поняття «торгівля людьми» охоплює широкий спектр суспільно-соціальних явищ, має глобально-руйнівний характер і, як правило, набуває розповсюдження в країнах у стані політичних і соціально-економічних трансформацій або постконфліктного стану. Саме на їх теренах знаходить своє становлення та розповсюдження кримінальний процес усесвітньої торгівлі людьми. З одного боку, людей, що в силу різних життєвих обставин опинилися в скрутних умовах, приваблює можливість покращення умов свого існування, з іншого ж – у країнах призначення «живого товару» в тіньовому секторі зростає попит на низькооплачувану працю, а в нетіньовому – знижується рівень її оплати.

Ця індустрія характеризується чітко структурованими й організованими кримінальними синдикатами, які одержані надприбутки спрямовують на розвиток інших видів найбільш небезпечної діяльності, включаючи торгівлю наркотичними засобами та зброєю.

Основні ознаки, що характерні для торгівлі людьми, представлені за допомогою рис. 1.

Стаття За Протоколу про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональ-

ної організованої злочинності, дає таке визначення поняття: торгівля людьми – це «здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів» [9].

За даними експертів, річний обсяг доходів від торгівлі людьми у світі становить 5–9 млрд. доларів США. За офіційним даними ООН, кожний п'ятий постраждалий від торгівлі людьми – дитина [7]. Згідно з дослідженнями фахівців МОП (Міжнародної організації праці), у сучасному рабстві у світі знаходяться близько 21 млн. осіб [6].

За офіційними даними Міжнародної організації з міграції (International Organization for Migration), з 1991 року жертвами торгівлі людьми стали близько 230 тис. українців, а це 21% загальної чисельності населення України [5]. За даними МОМ, більше 55% працівників-громадян України працюють за кордоном на умовах неврегульованих трудових відносин, що призводить до порушень їхньої безпеки й умов праці.

З метою привернення уваги до питань торгівлі людьми та трудової експлуатації Державний департамент США щороку з 2011 року готує звіт про стан торгівлі людьми за відповідний рік. Не був винятком і 2020 рік [11]. У червні 2020 року в опублікованому звіті, у якому щодо України увага акцентувалася на тому, що активізація зусиль уряду України щодо

Рис. 1. Основні ознаки торгівлі людьми згідно з Протоколом про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [9]

ліквідації та запобіганню торгівлі людьми успішно демонструється, однак мінімальні стандарти щодо ліквідації цього явища як такого потребують більших зусиль і більш дієвих кроків.

Ситуація, спричинена пандемію COVID-19, у глобальному вимірі мала б уповільнити темпи міграційних потоків. Однак після першого блокування та закриття кордонів у березні-квітні 2020 року діяльність з контрабанди мігрантів відносно швидко було відновлено. Злочинні мережі змогли знайти нові можливості адаптуватися, розвиваючи нові маршрути, і пристосуватися до модифікованих операцій руху в умовах обмеженого та посиленого прикордонного контролю.

Торгівля людьми – багатоступеневий процес, усі стадії якого пов’язані між собою. Головні етапи включають вербування, транспортування, збут або переміщення в місця експлуатації об’єктів торгівлі.

Для визначення цього явища міжнародне право все частіше використовує поняття «трафікінг», що означає вербування або переміщення людей в межах однієї країни або за її межі, примус до експлуатації шляхом погроз або насильства, зловживання повноваженнями, боргову залежність, обман або інші види залякування. Ідеться про низку порушень прав людини з елементами рабства, що включають у тому числі торгівлю дітьми, дитячу проституцію і порнографію, експлуатацію дитячої праці, використання дітей у збройних конфліктах тощо. Прихований характер подібної до рабства практики ускладнює отримання чіткої картини про масштаби сучасного рабства, його виявлення й, відповідно, покарання або викорінення. Проблема ускладнюється й тим, що жертвами, як правило, є вихідці з найбідніших і найбільш уразливих груп населення.

Трафікерами, відповідно, вважаються активні учасники цього злочинного біз-

несу, що є агентами-вербувальниками, працівниками фірм із працевлаштування, кур'єрами, перевізниками, продавцями-покупцями «живого товару».

На розвиток сучасного світового трафікінгу істотний вплив спричиняє низка екзогенних та ендогенних чинників (таблиця 1).

У законодавстві України вперше встановлено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми в 1998 році, коли Верховною Радою України було внесено доповнення до Кримінального кодексу України про встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми (стаття 124-1). Уже у 2001 році прийнято новий Кримінальний кодекс України, у якому передбачена окрема стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». Зміни до Кримінального кодексу України, що стосувалися вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми, прийняті у 2006 році. Окремим аспектам торгівлі людьми, а саме сексуальній експлуатації через сутенерство або втягнення особи в зайняття проституцією, присвячена стаття 303 Кримінального кодексу України.

Крім того, у національному законодавстві є Закон України «Про протидію торгівлі людьми», який визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва в цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок установа статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, і порядок надання допомоги таким особам [2].

Ключові елементи реалізації торгівлі людьми, згідно зі статтею 3а Протоколу про запобігання і припинення торгівлі людьми й покарання за неї, поняття експлуатації має включати, «як мінімум, експлуатацію проституції та інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, поневолення або вилучення органів». Відповідно, торгівля людьми

Згода жертви торгівлі людьми не враховується при використанні будь-якого із засобів впливу. Для визначення злочину стосовно дитини достатньою вважається комбінація ДІЯ+МЕТА.

Інколи поняття «торгівля людьми» та «контрабанда мігрантів» ототожнюються, вважаючи сутність цих понять синонімічними, оскільки обидва злочини посягають на свободу людини. Однак міжнародні правоохоронні організації все ж таки наголошують на різниці цих двох злочинів.

Контрабанда завжди передбачає перетин міжнародного кордону, і люди, які платять контрабандисту, щоб потрапити в ту чи іншу державу, роблять це в принципі добровільно. За оцінками Європолу, з мільйона нелегальних мігрантів, які потрапили в Європу протягом останніх років, більше 90 відсотків користувалися послугами, що надають стійкі злочинні співтовариства з чіткою структурою. За даними Європолу, контрабандою мігрантів займаються злочинні мережі, які надають різноманітні послуги: від підробки документів до підкупу посадових осіб правоохоронних органів, оборот коштів яких подекуди перевищує 5 млрд. євро [4].

Торгівля людьми, за визначенням, передбачає ту чи іншу форму примусу, фізичного або психологічного, основною метою якої є експлуатація жертви. Як зазначено в статті 3 прийнятого в ООН Протоколу про запобігання і припинення торгівлі людьми й покарання за неї, поняття експлуатації має включати, «як мінімум, експлуатацію проституції та інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, поневолення або вилучення органів». Відповідно, торгівля людьми

Таблиця 1

Екзо- та ендогенні чинники розвитку сучасного світового трафікінгу

Екзогенні чинники	Ендогенні чинники
Війни, збройні конфлікти	Низький рівень доходів
Попит на дешеву робочу силу	Безробіття
Наявність міжнародних кримінальних угруповань	Відсутність довіри до представників державної влади
Розвиток секстуризму	Економічна нестабільність
Недосконалість законодавчої бази щодо торгівлі людьми	Активна діяльність організованих злочинних груп
Розвиток глобалізаційних процесів	Корупція

Рис. 2. Ключові елементи реалізації торгівлі людьми згідно зі статтею 9 За Протоколу про запобігання і припинення торгівлі людьми [9]

однозначно є грубим порушенням прав людини й гідності особистості [9].

При Європолі створено Європейський центр з боротьби з незаконним ввезенням мігрантів (EMSC), метою якого є підтримка держав-членів ЄС у виявленні й ліквідації складних і структурованих кримінальних мереж, що беруть участь у незаконному ввезенні мігрантів.

Різні форми міжнародного співробітництва можуть включати:

- видачу злочинців;
- взаємну правову допомогу;
- перенесення кримінального судочинства в іншу країну;
- переведення засуджених;
- співробітництво з метою здійснення конфіскації, щоб позбавити торговців майна, придбаного злочинним шляхом;
- взаємодію між правоохоронними органами, включаючи обмін інформацією та співробітництво в проведенні розслідувань;
- спільне проведення розслідувань;
- співробітництво у використанні спеціальних слідчих методів.

Низка міжнародних нормативно-правових документів регулює реалізацію державної політики з питань протидії торгівлі людьми, а саме:

- Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 02.12.1949;

- Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989;

- Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності від 21.07.1997;

- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000;

- Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000;

- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005;

- Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і про фінансування тероризму від 16.05.2005.

Варто констатувати, що уряд України не цілком виконує мінімальні стандарти щодо ліквідації явища торгівлі людьми, однак докладає до цього значних зусиль.

Міжнародне співробітництво в кримінальних справах є однією з найважливіших передумов для організації протидії та запобігання торгівлі людьми. Значна частина справ про контрабанду мігрантів і торгівлю людьми має транснаціональний характер, і навіть у справах у межах однієї юрисдикції можуть проходити потерпілі або правопорушники, що не належать до

ції юрисдикції. Тому міжнародне співробітництво в кримінальних справах може бути дуже складним і вимагає теоретичних знань і практичних навичок щодо проведення розслідувань, місця проведення судового процесу, громадянства, перебування свідків, виявлення правопорушників,

збору доказів і правил допустимості доказів. Однак використання дієвих механізмів міжнародного співробітництва дасть у майбутньому змогу успішно протидіяти таким негативним і соціально небезпечним явищам, як торгівля людьми та контрабанда мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Legan I.M., Bondarenko K.S. Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2020. № 3 (69). С. 148–151.
2. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.
3. Леган І.М. Міжнародно-правові стандарти права особи на безоплатну правову допомогу та їх імплементація у законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 5 (34). С. 156–159.
4. Офіційний сайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>.
5. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <https://www.iom.int/>.
6. Офіційний сайт Міжнародної організації праці. URL: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>.
7. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/ru/>.
8. Перепьолкін С.М., Паршутін Є.Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності : навчальний посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.
9. Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.
10. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
11. Управління моніторингу та боротьби з торгівлею людьми Департаменту США. <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-report/>.